ÑAPA zaterdag 5 november 2005

De Steeldrum (2):

Vakmanschap is meesterschap

Uniek op Curaçao: Wilbert Richardson is al 40 jaar lang de enige persoon die de kunst beheerst om steelpans te maken. De steelpan, gemaakt van een steeldrum (stalen vat), is een muziekinstrument dat warme en heldere tonen voortbrengt. Het instrument is een van de symbolen van de Caribische cultuur geworden en heeft zijn oorsprong in Trinidad, waar het in de jaren '40 van de vorige eeuw tijdens carnaval is ontwikkeld. De steelpan deed vanaf de jaren '50 zijn entree op alle Antilliaanse eilanden, inclusief Aruba, toen verscheidene mensen van naburige (Engelstalige) eilanden voor werk naar onze eilanden kwamen. Eén van die mensen is Wilbert Richardson uit Anguilla.

Het is zondagmiddag. Richardson is hard aan het werk in de mondi bij Piscadera. Hij komt daar al meer dan 35 jaar om de bodems van grote stalen olie- of verfvaten, waarvan hij steelpans vervaardigt, in vorm te slaan en daarna te verhitten met vuur. Het in vorm slaan van het vat door met een stevige hamer op de bodem te slaan is een luidruchtig proces. In de mondi kan hij er ongeremd mee bezig zijn, wetend dat hij er geen overlast mee veroorzaakt. Het is er rustig en het geeft hem inspiratie.

Wilbert Richardson op zijn 'werkplaats' in de mondi bij Piscadera

Het schema voor de noten wordt in eerste instantie met krijt aangegeven

EINDELOOS UITPROBEREN

Richardson is 75 jaar oud. Hij kwam in '61 naar Curaçao om te werken voor Shell en trouwde met een Curaçaose dame. Hij speelde in zijn vrije tijd steelpan of 'pan' in de Shell Steelband. De steelpans waar de band mee speelde, behoorden toe aan Shell en waren aangekocht in Trinidad. Richardson had echter de behoefte om (ook) over eigen steelpans te beschikken. Maar steelpans waren hier in de verste verte niet verkrijgbaar. En zo begon de ontwikkeling van het vervaardigen van steelpans: een kwestie van eindeloos uitproberen. Voor zijn allereerste exemplaren heeft Richardson maar liefst alle stalen vaten die Shell beschikbaar had gebruikt, maar er is niet één goede pan uit voortgekomen! Richardson ervoer dat het maken van een pan een zeer delicaat proces is dat waar vakmanschap vereist. Er kunnen tijdens de vervaardiging bijvoorbeeld ongewenst gaten ontstaan in de bodem van het vat. Het in vorm brengen van de pan geeft geen enkele garantie dat je het de juiste klank kunt geven. Niet met ieder vat kun je zuivere muzieknoten opwekken. Het vereist in ieder geval een scherp oor. En een hoop geduld.
Richardson mag zich na het vervaardigen van meer dan 2000 steelpans een meester in het vak noemen. Als het meezit, heeft hij 5 tot 6 dagen nodig om een kant en klare steelpan te maken. Het vat dat Richardson op deze zondagmiddag bewerkt tot pan is een leeg vat afkomstig van de verffabriek. Alvorens hij dit vat meenam, onderzocht hij ter plaatse alle beschikbare lege vaten. De vaten die in verhouding veel staal bevatten zijn het meest geschikt. Door o.a. op het vat te kloppen weet Richardson of hij het vat kan gebruiken. Eenmaal bij Piscadera haalde hij het deksel van het vat met een grote beitel, draaide hij het vat om en begon de bodem in vorm te slaan (het doen verzakken) met een zware hamer. Hoe diep de bodem dient te verzakken is afhankelijk van het soort pan dat het gaat worden. In dit geval maakt Richardson een tenorpan, dus ondiep.

PUUR OP GEHOOR

Na deze eerste bewerkingen zette Richardson het vat met de bodemkant op een vuur, ongeveer anderhalf uur lang. Het vuur dient de juiste temperatuur te hebben om te voorkomen dat de bodem barst. Dit hitteproces moet het latere stemmen van de pan vergemakkelijken. Het materiaal wordt door de hitte namelijk zachter. Als de pan wat is afgekoeld kan Richardson vervolgens met een lichtere hamer de pan verder vorm geven door er zacht op te kloppen. De pan dient in secties te worden ingedeeld. Iedere sectie staat voor een bepaalde noot. De grootte van de ruimte voor de noot is belangrijk: klank, volume en echo e.d. zijn ervan afhankelijk. Het afbakenen van de noten vindt in eerste instantie plaats door met krijt een schema te schetsen op de pan. Dit schema wordt tijdens het stemmen van de pan verder uitgewerkt en aangepast. De uiteindelijke secties voor de noten worden in de pan gegroefd met een kleine beitel. Met behulp van een 'tuner' en gewapend met pansticks, de houten stokjes waarmee de pan bespeeld wordt, bepaalt Richardson de klank van de eerste noot (C). De overige noten stemt hij puur op gehoor. Dit is, aldus Richardson, het moeilijkste onderdeel. De pan wordt gestemd door met een lichte hamer iedere sectie afzonderlijk de juiste (enigszins bolle) vorm te geven.

Tenslotte wordt de pan in eindformaat gescheiden van de rest van het vat (met een beitel). De onderkant van de pan moet worden bijgeschuurd, zodat deze bot wordt. De pan wordt licht afgewerkt met schuurpapier en schoongemaakt met vet, bijvoorbeeld motorolie. Er komt geen water aan te pas. Richardson maakt 2 gaten aan de zijkant, voor de standaard waar de pan in komt te hangen. Deze standaard laat hij maken. De zijkant van de pan wordt beschilderd. Alleen als de klant erom vraagt voorziet Richardson de pan van een merkteken. Soms vragen klanten om de pan te voorzien van hun eigen naam. De sticks waarmee de pan bespeeld wordt (gemaakt van rond hout verkrijgbaar in de winkel) krijgen een laagje rubber (van breed elastiek) op de punt. De pan is nu helemaal klaar om bespeeld te worden.
Begonnen als panspeler in de Shell Steelband en daarna via o.a. de KLM Steelband en Invaders Steelband naar zijn eigen band 'Wilbert and his Steelband': tot 6 jaar terug speelde Richardson zelf nog. Ook gaf hij lessen. Van zijn eigen 7 kinderen spelen er 3 pan. Zoon Glenn is momenteel een bekende speler op Curaçao. Richardson sluit niet uit dat hij binnenkort ook zelf weer gaat beginnen met spelen. Hij is van mening dat de steelpan op Curaçao opnieuw in opkomst is, mensen vragen om lessen en voor carnaval krijgt hij opdrachten voor het maken van steelpans. En die vaardigheid is voorlopig alleen aan hem voorbehouden, want een opvolger die de ware kunst van het maken van de pans beheerst is (nog) niet bekend.

Bronnen:
'De Steeldrum op St. Maarten', Het Nationaal Museum vormen we tezamen, Amigoe (ñapa) 16-11-02
Interviews met de heer Wilbert Richardson

Info steelpan: Wilbert Richardson, tel: 529 0951

HET NATIONAAL MUSEUM VORMEN WE TEZAMEN

Tekst en illustraties: Ellen Evenhuis, antropologe. De serie 'Het Nationaal Museum vormen we tezamen' verschijnt ook in Extra en The Daily Herald. Reacties op en suggesties voor bijdragen zijn van harte welkom. U kunt het Nationaal Archeologisch-Antropologisch Museum bereiken op de Rouvilleweg 7, telefoon (09) 462 1933, fax (09) 462 1936, e-mail: naam@cura.net